

Super-ciklus generalisimus

Svatko koji se protivi duhu vremena, sâm ga taj duh ubija.
Eugen Kvaternik

Pri lijepom vremenu čekam ružno, a poslije ovoga čekam opet lijepo.
Dositej Obradović

Kad žabe krekeću, vrijeme se kvari.
Albanska narodna poslovica

Popularni ekonomski časopisi i mediji općenito zadnjih par mjeseci raspisaše se o novom globalnom tzv. super-ciklusu cijena roba (tzv. *commodities supercycle*). Super-ciklus je duže vrijeme značajnijeg rasta cijena roba, nešto što se u povijesti uobičajeno događa svega nekoliko puta u stoljeću. Uobičajeni ciklusi su „klasika“; ovaj mjesec cvjeta, sljedeći vene, ali za razliku od kratkotrajnih oscilacija super-ciklus predstavlja varijacije dugoročnog trenda, kroz više godina, pa i desetljeća. Posljednji je trajao od (otprilike) 2000. do 2014., i među ostalim jer je relativno nedavno završio jedni oklijevaju proglasiti početak novoga, dok drugi čitaju kao znakove vremena sve ono što se na tržištu već sada događa. A koji su to znakovi vremena? Bakar je skočio 70% - najviša razina u zadnjih deset godina, nafta je porasla 80%, cijene hrane zadnji put su ovoliko visoke bile prije sedam godina, cijena prijevoza roba morem (tzv. Baltic Dry indeks) na [najvišoj](#) je točki u posljednjem desetljeću, drvena građa aprecirala je [340%](#), čelik je također [utrostručio](#), itd. Je li riječ o trenutnim trzajima potražnje nakon stagnacije, a osobito nakon pandemijske kontrakcije, ili je riječ o strukturnim pomacima?

Kad se govori o robama one se prije svega u ovom kontekstu odnose na sirovine koje se naveliko koriste u industrijskoj proizvodnji: to su žitarice i drugi temeljni poljoprivredni proizvodi, metali (plemeniti i industrijski; aluminijski, kobalt, litij, ...), nafta, plin i slično. Iz ovih roba uobičajeno se deriviraju financijske izvedenice (derivati) kao specifični instrumenti špekulacije i ograđivanja od rizika. Njihove cijene ulaze u izračun cijena skoro svih ostalih dobara i usluga, odnosno na njih se poput domina naslanjaju kalkulacija cijena većine drugih proizvoda koje se svakodnevno koriste. Posljedično, kad rastu cijene roba to se kaskadno osjeti na novčanicima posvuda u svijetu. Stoga, ako trenutno nastaje novi super-ciklus cijena roba, to je vrlo značajna vijest.

Posljednji je super-ciklus cijena roba počeo na prijelazu tisućljeća, kad su tzv. BRIK zemlje (Brazil, Rusija, Indija, Kina; zajedno imaju skoro polovinu svega svjetskog stanovništva) imale golemi rast ekonomske aktivnosti, a za takav rast potrebne su sirovine – robe. Robe su gorivo privrednog rasta, i logično je da su cijene ovih goriva rasle u situaciji kad je potrošnja (potražnja) za njima na globalnoj razini značajno skočila.

Industrijalizacija BRIK-a gutala je himalaje hrane, energenata i drugih roba; Kina je primjerice u samo tri godine – od 2011. do 2013. – potrošila [više cementa nego SAD u stotinu godina](#). Financijska kriza koja se zakotrljala 2008. godine i „hlađenje“ Kine dovelo je potom do postupnog pada cijena. Što se to događa u svijetu što bi moglo objasniti nastanak novog super-ciklusa i koje su moguće posljedice?

Robni super-ciklusi ne dolaze često; tijekom proteklih stotinjak godina bilo ih je svega tri ili četiri (ovisno o metodologiji identifikacije). Svaki se odnosio na transformativna razdoblja ekonomije i društva općenito: prvi na industrijalizaciju SAD-a (1910-ih), drugi na reindustrijalizaciju Njemačke i Japana nakon II. svj. rata (1950-ih), i treći – prethodno spomenuti – razvoj zemalja BRIK-a (Kine prije svih; ona je učetverostručila svoj udio u svjetskom BDP-u u svega desetak godina). Postoji nekoliko razloga zbog kojih bi se moglo govoriti o novom super-ciklusu koji (možda) upravo nastaje.

Prvo, svjedočimo dugotrajnom razdoblju jeftinog dolara na što globalne cijene roba postupno reagiraju i rastu. Naime, budući da je američki dolar globalna valuta „*number one*“ cijene se roba posvuda u svijetu izražavaju u zelembaćima, i dolar je glavna rezervna valuta na našoj planeti. Ako vrijednost dolara padne, to znači da je za istu količinu roba potrebno istovariti više dolara. Primjerice, barel nafte ima neku svoju intrinzičnu (realnu, nutarnju, svojstvenu) vrijednost. Ona proizlazi iz činjenice da se nafta može preobraziti u proizvode (npr. asfalt, vosak, itd.) i energiju koju ćemo koristiti recimo za grijanje, ili za turističko putovanje u Babinu Gredu; ovo čini nutarnju vrijednost nafte. Nju možemo izraziti u nekoj valuti; neka trenutno vlada konsenzus da je barel nafte vrijedan 60 USD. Manja kupovna snaga dolara pomiče cijenu robe naviše; ako je barel danas 60 dolara, a potom vrijednost dolara oslabi (uz ostale uvjete neizmijenjene), nakon toga potrebno je više od 60 dolara da bi se kupio isti taj barel nafte, odnosno njegova intrinzična vrijednost. Zatim, jeftin dolar povećava američki izvoz, tj. ne-Amerikancima pojeftinjuje uvoz roba iz SAD-a (zato američka politika i drži dolar jeftinim); ako se za 100 eura moglo dobiti 110 dolara, a dolar potom oslabi i nakon pada tečaja može se dobiti 120 dolara, to znači da uvoznik iz Europe za svojih 100 eura koje nakon pada promijeni u dolare može dobiti više robe iz SAD-a. Za istu cijenu dobiva i „set noževa“; konkretno u prethodnom primjerčiću dobiva 9% više. Posljedično, slab dolar ima pozitivan utjecaj na potražnju prema američkim robama i uslugama. Ovaj se učinak djelomično umanjuje time što su niske ili čak negativne kamatne stope posvuda po svijetu učinile i druge valute jeftinima, no to se prelijeva u rast potražnje prema lokalnim robama. Ako je novac besplatan (može ga se dobiti uz cijenu od 0%) i praktično „raste na grani“ – zašto ga ne ubrati i njime kupiti aluminij ili neku drugu robu? Tako rastu cijene roba od Đerdapa do Jadrana, a i šire.

Drugo, očekuje se oporavak svjetskog gospodarstva nakon jenjavanja pandemije, odnosno rast potražnje za dobrima i uslugama, uslijed čega cijene roba kao sirovina već sad rastu. Godina 2020. potegla je ručnu kočnicu koja se postupno otpušta, i cijene se pokreću. Makar udaraju novi valovi zaraze vjeruje se da se neće ponavljati totalna

zatvaranja i blokade, i da će ekonomska aktivnost u svijetu dobiti stari-novi zamašnjak, prije ili kasnije, na što se poduzetnici već pripremaju.

Treće, mnoge velike kompanije mijenjaju modele poslovanja, svoje proizvodne procese, i okreću se ekološki prihvatljivijim varijantama: smanjenju emisije štetnih plinova i sličnome. Događa se nova transformacija: masovna elektrifikacija i zaokret u načinu razmišljanja o okolišu. Povijesno, super-ciklusi su se događali u razdobljima značajnije transformacije gospodarstva, a zaokret prema sve većoj robotizaciji, korištenju umjetne inteligencije i drugih visokih tehnologija, te zelena industrijska revolucija (postupno odbacivanje fosilnih goriva i sustavno razmišljanje o dugoročnom utjecaju na okoliš – napokon) mogli bi značiti novu fazu značajnijih promjena. Sunčeva energija je već sad najjeftiniji izvor energije u većini država svijeta, i uz sasvim konzervativne procjene globalna se ekonomija kreće prema budućnosti u kojoj je energija „[ludo jeftina](#)“, a to bi moglo bitno izmijeniti postojeće odnose. Zbog toga rastu potražnja i cijena nekim drugim sirovinama (onkraj nafte), no moguće je i da će pad potražnje i cijene nafte kompenzirati ove šokove.

Četvrto, čini se da vodeće svjetske ekonomije odustaju od politike štednje i rezanja proračuna, te se okreću izdašnoj potrošnji – poticajima. U Europskoj uniji pripremljen je paket [stimulacija](#) od 1,8 bilijuna eura, dok se u SAD-u priprema prijedlog zakona vrijedan 3 [bilijuna](#) dolara namijenjen infrastrukturnim projektima. Sve će to povećati potražnju za sirovinama, i sasvim vjerojatno povećati im cijenu.

Konačno, snažan utjecaj na cijene roba imaju investitori u indekse roba – špekulanti – koji se klade na rast cijena kupnjom financijskih instrumenata koji su konstruirani od budućnosnica (*futures* ugovora) i drugih derivata temeljenih na robama. Postoji visoka [korelacija](#) između trgovanja indeksima roba, tj. tokovima špekulativnog novca i cijena energenata poput nafte i plina. Više cijene energije prenose se dalje kroz lanac proizvodnje do krajnjih kupaca koji plaćaju sve prethodne troškove. „Špekulativno trgovanje“ može se pojednostaviti i nazvati pravim imenom: ono se u srži svodi na klađenje. No, kockanje na financijskim tržištima ima drugu dinamiku od klađenja u drugim područjima. Npr. Mark Šećerbeg i car Putin mogu se kladiti u basnoslovni iznos o tome hoće li ovaj vikend padati kiša, a kiša će padati ili neće padati potpuno neovisno o tome koliko je novaca na nju stavljeno. S druge strane, oklada na rast cijena doista i podiže cijene. Ostvaruje se kupnjom sada u iščekivanju rasta cijena u budućnosti, kako bi se kasnije po višoj cijeni prodajom ostvario profit. Kupnja sada predstavlja pritisak sa strane potražnje i cijene rastu, pa tako špekulanti doista i podižu cijene. Financijalizacija tržišta roba dovela je do porasta volatilnosti, i „kladioničari“ pomiču cijene ovisno o racionalnim analizama tržišta, ali i o njihovom subjektivnom trenutnom raspoloženju.

Koja je sasvim očekivana posljedica super-ciklusa? Inflacija – rast cijena većine dobara i usluga – inflacija koju zapadni svijet nije iskusio toliko dugo da ju je skoro sasvim zaboravio. Što izaziva inflaciju? Velik dio ekonomista u suvremenom svijetu slaže se da to ipak nije povećanje ponude novca, nego očekivanje rasta cijena. Ako većina očekuje da će u budućnosti cijene rasti ići će sad u kupnju, dok je još jeftino, i ova navala na potražnju povećat će cijene. Inflacija je samoispunjavajuće proročanstvo.

No, istini za volju, ipak je još prerano ostvarene skokove nazvati novim super-ciklusom, jer super-ciklus traje duži niz godina, čak i desetljećima, a sasvim je moguće da se svi prethodno navedeni znakovi neće materijalizirati u dugoročni rast cijena, već samo u prolazni, srednjoročni šok. Bilo kako bilo, ne može se pouzdano znati što budućnost nosi, ali je sasvim sigurno da će se u budućnosti – kakva god bila – mnogi čuditi kako već danas nismo predvidjeli i očitali ono što je uvijek logično kad se iz sadašnjosti tumači prošlost.

Prilika, mjesečni prilog Glasa Koncila, 5 / 2021.